

- 5 jako živému synu a údu, neb spravedlivý, točíž křesťan, živ jest z viery, byla jemu země jako živému údu poddána. Ale, když jest umřel, skrze nevěru a neposlušenství, jsa úd uřezaný a mrtvý, již všickni Čechové jsú jeho zproštěni a již hlavy světské nemají, až i milý pán buoh nám pána dá. A jako žena po smrti muže svého jest jeho zproštěna a muož sobě jiného
10 pojeti, a by pak první z mrtvých vstal, nebyla by jemu manželstvím povinna, tak jest on již ssazený své koruny české umřel a ona móž sama sobě již jiného pána vzieti, by pak on dnes se k viere křesťanské obrátil. A tak páni nejsou jemu více povinovati jako mrtvému a ssazenému.

Nadpis: *drží v sobě* obsahuje; *povinovati* povinováni; *obnovenie* nové uvedení, shrnutí; *prvních* dřívějších – 1 *desáté* za desáté – 2 *točížto* totiž, tj. – 4 *mněla* domnívala se – 6-7 *skrze nevěru* pro nevíru – 10 *pojeti* vzíti si (za muže); *a by* a i kdyby

POLITICKÉ MANIFESTY

S rostoucím významem veřejného mínění (podmíněným zejména zvýšenou úlohou měst v státním zřízení, která byla dědictvím revolučních vymožeností) docházelo i ke skládání politických manifestů. Některé byly adresovány určitě osobě, ale jejich známost nezůstala omezena jen na osoby, které k nim daly podnět, nýbrž pronikaly v opisech i do širších kruhů. Tím přesahovaly rámec projevů soukromého rázu a stávaly se literárními fakty. Po stránce literárního ztvárnění jsou na stejné výši, jaké dosáhla soudobá publicistika.

POSLÁNÍ HRADECKÝM, OREBSKÝM A PARDUBSKÝM

Tento manifest, vydaný počátkem roku 1469, je výrazem naděje, že po zlém roce 1468, který znamenal pro krále Jiřího a utrakvistické Čechy těžké zkoušky, obrací se situace k lepšímu. Dobrou předzvěstí byl vpád Václava Vlčka z Čenova do Rakous a značná obětavost, kterou projevilí čeští stavové povolením silné zemské hotovosti na obranu proti králi Matyášovi.

Manifest složil nejspíše královéhradecký farář Martin z Krčina, jeden z prvních organizátorů jednoty bratrské. Proti nebezpečí, v němž se Čechy ocitly, viděl autor ochranu v mravní nápravě všech stavů. Přitom vyniká kromě příznačného národnostního důrazu autorův zřetel sociální; obrací se zvláště proti lakomé, pyšné a zbabělé šlechtě, nezapomíná však ani na kněžstvo obou stran. Jeho národní dalimilovské sebevědomí, vyznačující se až mesianistickým rysem, neváhá spojit úctu k Žižkovi se vzýváním národních patronů Václava a Vojtěcha. Mezi soudobou publicistikou vyniká Poslání svým lidovým zaměřením.

Ale i král i kniežata i zemané nerozomějí tomu, proč różnici v Čechách vždy často mievají. Proto, že hady a ščiry v řadřech svých chovají: Němce, mnichy, jakž od Korutanského Jindřicha až do tohoto času różnici činie.

A dobreť radila Libuše a onen kněz řekl: „Ven z Čech, zlá německá duše!“
5 Nu, takto kdyby tak král učinil neb knieže které, jako onen učinil, ješto zemi svú a jazyk svúj miloval a dobrého jména po sobě ostaviti žádal jako kněz Viktorín, rek udatný životem svým, aby dal každému sto hřiven stříbra neb zlata, ktož by mu sto německých nosův přinesl neb uherskýchl! Ale divím se toho do nich, nepomnie-li na to, čili nevědie, čili jim lakomstvie
10 nedá aneb svého jazyka nemilují a o svú čest nedbají, po dobrém jménu nestojie, a majíc dosti stříbra i zlata. Ó, kdes ty, malý Jindříšku, aneb ty, Žižko? Jižť skóro ostatek zahyne! Pomož, pane bože i svatý Václave! Pro buoh a pro své lepší nazřete v to, však se na zámécích a na městech ne-skryjete! Nedajte se šáliti s obú stranú, páni, těm kněžím, ještoť różnici
15 činie a vás vespolek vadie. Všakť náš buoh v nebi, ne v Římě. Ten zemský zahyne, jakož psáno, a nynie čas přišel jeho skonanie.

*

Lid obecný sedlský, změň oděv svój a chod! Přestaň tancův, kostek, pýchy, krčem, kokotův spúšťenie, zlých schodův. Buď v sprostnosti, jakožť
20 na tě slušé, poniž se a pokoř se pánu bohu a čiň pokánie, nevýše se, nebť se před pádem srdce povyšuje. A ty, Kafarnaum, Česká země, vysoko sedíš a zvelebil tě buoh nad jiné; třebať ponižiti se, aby nesstúpila až do pekla. Ať by se to písmo také nenaplnilo nad tebu nynie: „Zahynula památka jich s zvukem jich.“ Pohleď, co se Tróji stalo, Jeruzalému, téžť se stane i Římu. Přestaň pýcha vysokých, zeman, pánův, svrzte s sebe pýchu, s koní ozdobu,
25 s vozův okrasu, s těl svých měkká rúcha, zbytečnost chudým dajte. Městský lid odstup od lakomstvie a od okrasu všeliké, řemesla pyšných řemeslníkův složte, chudé přehledujte, kterak sú živi, cizoložstva stavte, falše vplevte. Všickni vuobec od pastuchy pokánie čiňme za naše těžké hřechy, neb smy všickni shřešili, všickni pokánie potrebujem. Milostí jeho přestaň
30 zpúra poddaných, nadutie bohatých, chudých kleveta, svár a zlost. Manželky vstupte v čistotu, vdovy vstupte v svój stav, panny v pokoru. Přestaňte všecky hry i kupectvie ke hrám, k pýše a prázdnotem. Všeliký odvráť se od své cesty zlé a nespravedlivé a vstup v zákon řádu svého, ať přestanú zlosti a rozmnožé se ctnosti. K dobrému náchylni buďte všickni
35 milujíc se vespolek, rozněťte v sobě oheň lásky. Čiňte skutečné pokánie.

Zemané, páni, kniežata, král, čiňte pravdu poddaným svým, krčmy složte, kdež silnic nenie, neb se v nich mnoho zlého děje, a toť vše vám za vaše nehty puojde. Opravte to! Lépeť málo maje jiti do nebe nežli s mnohem do pekla. Lesy na spravedlnosti prodávajte chudině, ať se potreby dějí
40 řemeslné všemu lidu vuobec pro potrebu země, v svornosti jsúc všickni. Rybníky netopte země a dědin nekazte oráčóm. Ať k městóm nejdú k šantroctví, neb za to věčnú múku vezmete a trpěti budete, nebudete-li se horce káti a neopravíte. Třebať se lekati, jestiť proč a zač. Rytieři, pomozte svo-

bod všem pravým, od nátiskóv je vyprošťujíc pomoci vaši a obranú. Knie-
45 žata, složiec pýchu pokorni v pánu bohu budte, obraňujte dobrých, z dě-
tinských skutkuov vystupte, radu múdrú mějte, zlé sužujte, dobrým po-
máhajte spravdlnost činiec všem vuobec, úředníky spravdlnivé, lítostivé,
dobrotivé majíc, šlechtnost milujíc, na modlitbách ustavični, čisti mysli
i tělem, milosrdenstvie a lítost i trpělivost nad svými poddanými majíc,
50 štědre chudé darujíc.

Král ustup lakomstvie svého, šir dobrotu spravdlnost miluje, žád-
ného neutiskajíc, spravdlnivým pře pomáhaje súdem pravým, milosrden-
stvie čině v tom, radu věrnú maje, ne lakomú, sirotkóm a vdovám sprave-
dlnost čině, je ohajuje, almužny chudým dávaje, věrným pomáhaje, je
55 milujíc a štědre daruje, poddané v uopravu maje, zlé sužoval, nepravost
a hřechy tlače, pravdu milujíc a obraňujíc šířil, v pánu bohu nábožný a po-
korný jsúc, súdce, úředníky maje spravdlnivé, dobrotivé, milostivé, chudobu
dobrovolnú milujice a sílu pravdy majice, lakomstvie se varujíc a dobré
věci milujice a obmyšlujice před bohem i před lidmi. Neb tehdy dobře krá-
60 lovstvie spravuje se, když vyšší jsú podlé práv živi. Úředníky takové i vlá-
daře a správce maje, aby dobrých obhajovali, pravdu, spravdlnost, milo-
srdenstvie a lítost majíc nad nimi, obmyšlujíc všecky věci dobré vuobec,
po všem království ctnostně živi súc, pokorni byli, k dobrému náchylni,
nepovyšujíc se jeden nad druhého; poddané milujíc, pravdu boží a sprave-
65 vedlnost v nich rozšiřujíc, násilníky, lúpežníky, morděře, prázdné a zahaleče
aby vyplevovali, k dielu je tisknúc, dobrému učec, dobré milujíc, nad nuz-
nými a chudými lítost majice, jim pomáhajice a je štědre darujíc. Na tě
to, králi, najvyš slušé, nebs ty najvyšší, maje moc a múdrot, aby zpravil
a zřédil, zpósobil oba dva stavý: světský i duchovní, zpytuje se a shlédaje,
70 jak sú živi.

Měšťané, řemeslníci, spravdlnivé řemesla dělajte, zemi přisluhujíc,
všem lidem – hostem i domácím – v milosti a s láskú, varujíc se lakomstvie,
majíc řád nad sebú zpósobený, v spravdlnosti je přehleduje v městech
i v městečkách. Kramáři, spravdlnost na vahách, v kúpi i v prodaji za-
75 chovajte! Tarmarčníci, šantročníci nepotřební, ustupte svých obchodóv
nespravdlnivých, chleba sobě v potu tváři dobývajte, činiec pokánie. Pře-
kupníci v soli, v herincích a v jiných potřebných věcech k řemeslóm, všem
lidem tiem s milostí, v lásce přisluhujíc, hřečov se kajte, spravdlnost za-
chovajte, mieru pravú dávajíc vedlé milosrdenstvie a lítost bližních majíc
80 bez přísah, bohďákanie, lsti a věrovánie.

Sedláci, nadržte lakomě, prodávajte na spravdlnosti, nezadavuj jeden
druhého, netiskni, netrap. Stydmy se před tváři boží, ano se toho mezi
pohany neděje jako mezi námi; okolnie země se nám smějí. Kupci, formané,
zemi potřebami fidrujte, spravdlnosti užívajíc. Neoklamávaj jeden dru-
85 hého a s milostí jeden druhému přisluhuje. Jimž silnice a cesty z měst, ze

vsí opravujte, aby potreby mohli zemi vézti a škod nebrali na koniech, od lúpežníkov jich varujte, mýt nespravdivých z nich neberte. Hej, opravme, vystupme z těch obyčejóv pohanských, jenž boha neznají, všakť to na křesťany neslušé! Napravme se na cestu pravú.

90 Sedláci, zemi ořte, kopajte zahrady, zemi klučte, ať se zádavu neděje v lidu, potreby všem k živnosti dávající, jenž jest najúžitečnější nade všec-
ka řemesla, pánóm spravdivé úroky dávajíc. Páni z nich bezprávných
úrokóv, poplatkóv, daní, šosóv, vin nemají bráti, násilé, křivdy jim neči-
95 potrebu všickni majíc, oděv a pokrm, jakž na které slušé, ne každý s koře-
ním, někdy také s petruželí, lidé prostí ne vdy ryby a herinky, kyselo,
hrách, topenku; než takéž chce chudý živ býti jako bohatý. Ach, kdy dobře
bude, nelakomme, však sme sem nic nepřinesli, málo vezmem, brzo sejdem,
jako květ sprchnem, kde sme, odkud sme, kam puojdem, kde budem, po-
100 znajme a pomyslme na to a opravme, nebť dobře nebude dokudž neopra-
víme.

*

Všickni nad sebú, nad húfy správce zřiediec, miesta pilni súc, osadiec
stráže, a špehéři vuokol pro nepřátely, volajte, zpievajte piesničky: „Smiluj
se nad námi, svatý Václave“ a jiné, žáci letanie: „Uslyš, uslyš“, ženy se
105 modlte, panny s dietkami plačte, volajte, tlucte, budeť vám odevřeno,
proste s doufáním, budeť dáno, jakž kto najlépe móž a umie ve jméno božé,
spomoci žádajíc od něho, ať ráčí ty krále smířiti, od záhuby této země
vzdáliti i všecy jiné a jinam ráčí obrátiti na toho protivníka Kristova, ať
padne moc jeho...

110 Však budete-li vieru mieti jako horčičné zrno a nebudete pochybovati,
vedlé viery vaše stane se vám. Zdali nepomníte, kterak nás milý buoh
zprostil od mladého krále, aneb předky naše, kteříž s málem proti množ-
ství váleli? Aneb Žižka! Však světi skrze vieru vysvobožovali zákon boží:
115 Mojžěš, Samson, Kálef, Jozue, David; a Čechy skrze svatého Václava
a Vojtěcha. Takéž se nynie nepřátelóm božím stane. Když se najvíc při-
chystají, tehdyť pán buoh zruší moc jich, jakž ráčí kterými ranami. Co jste
strašliví a lekáte se a v ouhradu doufáte? Doufajte v pána boha, onť vy-
svobozuje ze všech úzkostí, a což mnozí lidé tupie, on velebí. A doufajmež
120 nám v moc naši dáti, nebť on nikdy v množství nevitězí! Zdali nepomníte
na Odolena, kterak dobyl Medulána, aneb na onoho, kterýž erbu lva krá-
lovství dobyl, aneb kterak Jitku, dcí césarovu, do Boleslavě přinesl, a ji-
ných písem dosti máte.

2 ščíry v řadřech štíry za řadry – 3 jakž co, kteří; od Korutanského Jindřicha od
doby Jindřicha Korutanského, který se jako cizinec po vyměnění Přemyslovců r. 1306

dostal nakrátko na český trůn; *narážka na tehdejší národnostní a politické třenice* – 4 *radila Libuše a onen kněz řekl*: *narážka na Dalimilovu kroniku* kap. 4 (Libušeino proroctví) a kap. 70 (o synech knížete Soběslava); srov. náš Výbor I, s. 155 a 174 – 5 *jako onen učinil*: tj. kníže Soběslav (srov. Dalimilova kronika, kap. 70) – 6 *žádal toužil, přál si* – 7 *kněz Viktorín*: Viktorín, kníže minsterberský, syn Jiřího z Poděbrad, odvážný válečník – 8 *ktož by mu sto německých nosův přinesl*: *narážka na 67. kap. Dalimilovy kroniky* – 10 *po dobrém jménu nestojie* nestojí, neusilují o dobré jméno – 11 *a majte když mají; malý Jindříšku*: snad jde o slavného válečníka Jindřicha z Lipé, častěji připomínaného Dalimilovou kronikou – 12 *skóro ostalek* brzy zbytek lidu – 13 *nazřete v to* uvědomte si to – 14 *s obů stranú* (duál) z obou stran – 15 *zemský (bůh)* papež – 16 *jakož psáno*: pravděpodobně na konec papeže vykládáno některé místo z bible (snad Mat. 24,35); *skonánie* konce

17 *chod způsob života; přestaň tancův, kostek* zanech tanců, hraní v kostky – 18 *kokolův spůštěnie* kohoutích zápasů; *zlych schodův* nevhodných schůzek; *v sprostnosti* v prostotě – 19 *nevýše se* a *nevyvyšuj se* – 19-20 *nebt se před pádem srdce* *povyšuje* smysl přísloví: *pýcha předchází pád* – 20 *Kafarnaum*: *narážka na Ježíšovu předpověď zkázy palestinského města Kafarnaum* (Mat. 11,23); *vysoko sedíš* máš vysoké postavení – 22-23: podle Ž. 9,7 – 23 *Tróji... Jeruzalému*: míněna zkáza města Tróje v Malé Asii (vyhlazena Řeky koncem 2. tisíciletí př. n. l.) a pád Jeruzaléma (70 n. l.) – 25 *zbytečnost* přebytek – 27 *složte odložte, odvrhněte; chudé přehleďte* věnujte pozornost chudým; *stavte* zastavte, překazte; *vyplevte* vylejte, odstraňte – 29 *milosti jeho* z milosti boží – 30 *způra* (m. *vzpůra*) vzpurnost, odbojnost – 32 *k prázdnotem* k marnostem, k pošetilostem

36 *čiňte pravdu* buďte spravedliví; *krčmy složte* zrušte krčmy (autor doporučuje ponechat jen krčmy při silnicích pro pocestné) – 37-38 *vám za vaše nehty puojde* bude se vám to zajídat, bude vám to nepřijemné – 38 *opravte to* zjednejte v tom nápravu – 39 *na spravedlnosti* poctivě, bez šízení – 41 *rybníky nelopte* *země* nezatapujte pozemky rybníky (v té době hojně zakládány); *dědin* dědičnou půdu, pole; *k šantroctví* na podvodný obchod – 42 *horce* hořce – 43-44 *pomožte svobod všem pravým* dopomozte k získání svobod všem spravedlivým, řádným – 44 *od nátiskův* od útisku – 48 *ustaviční stáli* – 50 *darujíc* obdarovávající

52 *neutiskajíc* (absol. přech.) neutiskuje; *pře pomáhaje* *súdem pravým* pomáhaje v přích spravedlivým soudem – 53 *věrnú* upřímnou, pravou – 54 *ohajuje* obhajuje, ochraňuje – 55 *v uopravu maje* *maje* ve správě, na starosti – 56 *tlače* potlačuje – 59 *obmyslujíc* *myslice* na, pečující – 65 *prázdné* nepracující, nezaměstnané – 66 *aby vypeleovali* aby odstraňovali (jako plevel); *k dielu je tisknúc* *nutíce* je k práci – 68-69 *aby zpravil a zřédl, zpósobil* abys svou správou usměrnil a spořádal – 69 *zpytuje* se a *shlédaje* zkoumaje a posuzuje

72 *hostem* cizincům – 73 *majic řád nad sebu* *zpósobený, v spravedlnosti* je *přehleduje* *majice* nad sebou ustanovený řád, který se spravedlivě spravuje – 75 *tarmarčníci, šantročníci* *vetešníci*, nepoctiví obchodníci (lichváři); *ustupte svých obchodův* zanechte svého obchodování – 79 *vedlé milosrdenstvie* *milosrdně* – 80 *bez bohákánie... a věrovánie* bez říkání „bůh dá“ a „věru“, tj. bez dovolávání se boha a víry (jako projevu předstírané poctivosti)

81 *nedržte lakomě* nezadržujte (výrobky), nespekulujte; *nezadavuj* *nedav*, *nenič* – 84 *fidrujte* podporujte, zásobujte – 85 *jimž* a *jim* (kupecům a formanům)

90 *klučte* kopejte, plaňte; *zádavu* (gen.) újma, škoda – 91 *k živnosti* na živobytí – 93 *šosův, vin* poplatky z domů (statků), pokuty – 96 *ne vdy* ne vždy; *kyselo* polévku z kvasu – 97 *topenku* topinku – 98 *nelakomme* nebuďte lakomí, chamtiví – 99 *sprchnem* opadáme

102 *zřiediec* ustanoví; *miesta pilni súc* hledíce si stanoviště; *osadiec stráže* rozmístí hlídky – 103 a *špehéři vuokol* neboť jsou vyzvědači okolo – 103-104 *Smituj se nad námi, svatý Václave*: stará píseň Svatý Václave, zde uváděná slovy 3. sloky (viz i dále: spomoci žádajíc od něho) – 104 *žáci* klerici, nižší duchovní; *letanie* litanie – 107 *spomoci* pomoci; *at rášl ty krále smířiti*: tj. Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem, králem uherským – 108 *vzdáliti* odvésti, odvrátiti; *na toho protivníka Kristova*: proti Turkům

110 *jako horšičně zrn*: biblické přirovnání (srov. Mat. 17,20) – 112 *od mladého krále*: Ladislava Pohrobka, za jehož vlády byli utrakvisté (i podle jiných bratrských svědectví) v tíživé situaci; patrně k nim patřil i autor skladby – 113 *váleli válčili; vysvobozovali zákon boží* bojovali za svobodu božího zákona – 114 *Možžěš, Samson, Káleš, Jozuz, David*: postavy biblických vůdců izraelského lidu – 117 *strašliví* bázlivi; *v ochrađu* v opevnění, v ochranu – 120-121 *nepomnište na Odolena* nepamatujete na Odolena; ohlas Dalimilovy kroniky kap. 47; Odolen při obléhání Mlána přeplaval řeku a ukázal vojsku přechod – 121 *Medulána Mlána; erbu lva království dobyl*: nářážka na 48. kap. Dalimilovy kroniky; jde o Vladislava II. – 122 *kteřak Jitku... přinesl*: nářážka na 42. kap. Dalimilovy kroniky, na to, jak Břetislav I. unesl Jitku – 123 *písem* písemných památek

ŘEHOŘ Z HEIMBURKA

K českým politickým manifestům se řadí i latinsky psané projevy německého státníka, humanisticky vzdělaného právníka Řehoře z Heimburka († 1472), od r. 1466 rádce Jiřího z Poděbrad v zahraničních záležitostech. Tento bývalý účastník basilejského koncilu a stoupenec reformních snah namířených proti vysoké církevní hierarchii, který byl stíhán i papežskou klatbou, hájil hned po svém příchodu k Jiříkovu dvoru královu politiku v létě 1466 tzv. *Kladským manifestem*; je psán jménem královým a určen králi Matyášovi. Obsahuje pozoruhodnou humanisticky laděnou charakteristiku vlády krále Jiřího. Ve veřejné obhajobě královu politiky před útoky mezinárodní katolické reakce pokračoval Heimburk o rok později na evropském vzdělaneckém fóru proslulou *Apologií (Obranou)*.

V Heimburkových projevech vycházela z české královské kanceláře pozoruhodná slovesná díla, která patřila k prvním projevům humanistického řečnického umění v Čechách a která stavěla kancelář krále Jiřího na úroveň nejvyspělejších evropských panovnických kancelářů.

KLADSKÝ MANIFEST

Za svědky bereme boha i své svědomí, nad něž nedal bůh člověku nic božstějšího, že při svém rozhodnutí ujmout se kormidla slavného království Českého nedali jsme se vést ctižádostí, nýbrž že jsme podstoupili tak těžký úkol jenom ze slitování. Vždyť tehdy ještě žil přirozený dědic království pod poručníkem – jej jsme nemnoho později, když byl zbaven poručnické péče, uvedli do otcovského a dědovského království s větším potleskem, než by si byl býval sám mohl přát –, avšak viděli jsme tehdy,

jak se hrady, země, města i městečka království stávají přístupnými kdekakým násilníkům a jak všichni dobří vlastenci oplakávají takovýto politováníhodný stav, všichni zároveň volajíce, že je zapotřebí jenom vůdce, že je zapotřebí konečně něco podniknout, ostatní že se samo poddá. I podjali jsme se tehdy, jsouce ještě v nezralém věku, této úlohy v důvěře v boha, a sdruživše vojenské sbory, které kdysi stály při našem otci a dědu, rázně jsme zamířili na Prahu. Tím, že se nám poddali Pražané, davše se získat pro stejnou myšlenku v naději na mír, přibýlo nám nemálo síly, rovněž i přistoupením jiných měst, která shodně toužila po míru, zvětšila se naše vojenská moc. Tu jsme neodkladně obrátili proti tvrzím, hradům a ležením, které byly v rukou násilníků; z nich jsme jedny prisunutím obléhacích strojů rozbořili a do základů rozmetali, jiných však jsme dobyli bojem svedeným na hradbách anebo jsme přijali jejich kapitulaci. Majetkem podrobených jsme však nijak neobohatili sebe a svou rodinu, nýbrž ze všech sil jsme se vynasnažili o to, abychom spořádali, sjednotili a zpevnili království, které bylo domácím zlem utištěno a občanskými válkami rozerváno.

Když pak výsledek všech našich bojů poučil o tom, že jsme nevyhledávali nic jiného nežli mír pro celé království České a že jsme, pokud jde o způsobu přijímání svátosti oltářní a ostatní bohoslužebné obřady, neusilovali o nic, než že jsme si v zájmu uvedení míru do království přáli, aby byla dodržována kompaktáta, kdysi potvrzená vážností koncilu basilejského, mohli jsme s radostí pozorovat, jak snadno celé Čechy, Morava, Slezsko atd. po dlouhém údobí nebezpečných válek se sjednocují s námi v naší myšlence a zuřivé pohromy válečné zaměňují za sladkost blahodárného míru. Nás pak ustanovili za původce a udržovatele tohoto míru, abychom týmiž způsoby, kterými jsme mír zjednali, jej také snadno udržovali a prohlubovali. Proto jsme jen malý počet těch, kdož si navykli na způsob jestřábů žít z kořisti, vyhnali z království nebo je odeslali k válčení v cizině s poučením, za jaké podmínky by se jednou mohli vrátit. Také mocnosti sousedící se samotným královstvím Českým žádaly od nás ústy svých vyslanců mír a těm jsme vskutku dali mír, a naopak jsme mír od nich nabídnutý přijali, uzavírajíce a upevňujíce mírové smlouvy. A tak náš mír s nesmírnou libostí rozlil svou příjemnou vůni také po všech sousedních národech. Nato byly obnoveny obchodní styky, potom obchod zhodnotil všechno to, co po všech koutech království obyvatelstvu přebývalo, buď výměnou za jiné zboží, anebo prodejem za peníze. Obnoveny však a opraveny byly i doly, přední to ozdoba království, a vůbec mír při svém návratu bohatě a hojně znovu přivezl se štědrým ziskem všechny své průvodce a nohsledy, které při svém odchodu byl odvezl. Obnovena byla také práva zemská, podle nichž se každému dostává spravedlnosti, která však po dlouhou minulou dobu neměla náležitého průchodu.

Jako však téměř u všech národů a jazyků a v každém státě trvalý mír

50 v dlouhém klidu vždy rodívá nějakou zrůdu – například v Římě zrodil Lucia Katilinu, Lentula, Cethega a ostatní spiklence –, tak i v našem království ti, kdož z dlouhodobého míru ztučněli a zmohutněli, naučili se vyhazovat zadkem... Mohlo-li se tak stát ve státě římském, který byl uspořádán podle tak dobrých zákonů a nařízení, vůbec se nedivíme, že se to
55 přihodilo i v našem státě, který jsme za uplynulých dvacet let s boží pomocí převedli od bezuzdné neukázněnosti v stát řízený panovníkem. Ale stěžujeme si na to, že svou zcela zřejmou zločinnost, vzpuru a velezradu zastírají jako umělým pláštíkem poslušností k apoštolské stolici a uctívým ohledem na obecnou jednotu svaté matky církve, jako bychom byli my od ní
60 odpadli; a divíme se tomu, že našli pro své smyšlenky svědky i osoby jim věřící. Nejvíce však žasneme nad tím, jak přístupnou důvěřivost našli u nejsvětějšího v Kristu otce i pána, u římského papeže.

4 tehdy: r. 1448; přirozený dědic: Ladislav Pohrobek – 5 pod poručníkem: byl jím císař Fridrich III.; nemnoho později: r. 1453; zbaven poručnické péče: předtím r. 1452 – 6 do otcovského a dědovského: narážka na jeho otce, krále Albrechta a na děda ze strany matčiny, krále Zikmunda – 7 tehdy: r. 1448 – 12 v nezralém věku: v 28 letech – 13 při našem otci a dědu: narážka na Viktorína z Kunštátu, přítele Žižkova, a na Bočka z Kunštátu, který byl r. 1415 mezi pečetiteli stížného listu šlechty proti upálení Husovu – 14 na Prahu: začátkem září r. 1448 – 51 Lucia Katilinu...: jména předních osnovatelů spiknutí Katilinova v Římě v 1. stol. př. n. l. – 62 papeže: Pavla II. (1464-1471)

OBRANA KRÁLE JIŘÍHO

Neuznávám takovou statečnost, při níž se zločin provinilcův trpělivě snáší, protože taková statečnost jenom podporuje hřích a dodává zbraně nepravosti. Proto aby naše přílišná trpělivost do hloubi nezatvrdila srdce těch, kteří pronásledují naši nevinnost, přistupme k vyličení věci, o níž jde.

5 Římský papež Pavel, biskup sedící na prvním stolci, dal vyhlásit půhon na slavného českého krále, falešně ho obviňuje, že prý zabředl do kacířství, ačkoli vůbec nebyl z kacířství usvědčen. Tvrdil onen obviňovatel, že prý král při nějakém slavnostním shromáždění v Praze řekl, že každý křesťan, i laik, má-li dosáhnout věčného spasení, je nezbytně povinen
10 přijímat svátost oltární pod obojí způsobou chleba i vína. Potom však, když teprve běžela lhůta prvního půhonu, tedy v době, kdy úkol soudcovský je podle práva v klidu, aniž předtím došlo k nějakému vyšetřování a aniž k tomu byl král kdy předvolán, vydal zákaz, že nikdo nesmí králi přiznávat práva královská ani jeho jakkoli poslouchat, takže cestou skutku byla
15 královská moc uprázdněna a zbylo vyšetřování o lichém titulu královském. Onen nesmírně mírný král v důvěře ve svou nevinnost opětovně žádal nanejvýš skromně krále a knížata, aby zakročili u papeže jako prostředníci,

ale nemohl dosáhnout toho, aby bylo pro vyšetření svrchupsaného obvinění a pro jeho pravdivé prozkoumání stanoveno místo, kam by mohly být bez obtíží přivezeny vážné osoby, které se přímo účastnily toho shromáždění, kde prý král taková slova podle obvinění pronesl, aby tak vyšla na světlo pravda se všemi podstatnými okolnostmi sporu. Přerozumnému králi byly dobře známy řády aneb správněji zlořády u římské kurie, protože hádavost, odporující dobrým mravům a svatým zákonům, nemůže správně být nazvána zachováváním dobrých zvyklostí. Věděl, že se půtkami advokátů a slovními potyčkami dochází spíše k podvrácení pravdy nežli k jejímu nalezení. To jsou totiž ti, kteří naučili své jazyky mluvit lež, lidé výmluvní proti spravedlnosti, vyškolení ve lstech, moudří k podporování zla, výřeční k potírání pravdy: vykládají věci nezjištěné, skládají pomluvy proti nevinnosti, rozkládají prostotu pravdy a pokládají překážky do cesty spravedlivého soudu. Pamatuji se, když onen upřímný král konal poradu o tom, co třeba ještě podniknout, jak mu některé osoby znalé soudních pří radily, že by se podle mravu anebo spíše podle praxe římské kurie měli za peníze najmout skuteční advokáti, kteří by navyklými praktikami hájili při, a že není třeba těžce nést, kdyby papež s úřednictvem kurie vyždímali z Českého království nějaký užitek nebo peněžitý zisk, když jim platí příspěvky všechny kouty i ostrovy křesťanského světa, přičemž ani sama Británie, docela odříznutá od pevniny, neunikla zcela tomuto břemeni, aby si Řím neutrhl trochu vlny z jejich ovcí, které proklouzly ven z ohrady živých plotů tamních pastvisek. Tehdy odpověděl král se sokratovskou vážností: „Kdybych se nechal přivést k tomu, aby byla má nevina přikrašlována nebo přebarvována nalíčenými potouchlostmi advokátů a aby byla má královská čest i sláva hájena žvanivostí deklamátorů, tehdy bych sám doznal, že nejsem hoden diadému královského a královského pomazání. Vždyť pravdivá obrana poctivého muže musí se dít prokázáním neviny. Ponechme klerikům, literátům a krasořečníkům takovéto praktiky! Králi sluší cesta královská!“ Tenkrát přemnozí z králových rádců setrvali v svém dřívějším mínění, majíce na zřeteli mír a pokoj pro slavné království České a vycházejíce z toho, že náklad na spory, vedené před soudem, jsou nepatrné ve srovnání s válkami, které si vyžadují koní, zbraní a prolévání nevinné krve. Tehdy jeden muž znalý dějin připomínal, že Sokrates, přeslavný velikán řecké vědy, byv křivě obžalován, se vším důrazem opovrhl obranou své pře, kterou neobyčejně zdařile složil mistr a vynálezce rétorického umění Lysias, že tak Sokrates učinil proto, aby se nezdálo, že v době, kdy mu hrozila pohroma, zapomněl na svou obvyklou vážnost, a že proto muž ze všech nejnevinnější na sobě zakusil trest podle ukvapeného rozsudku. Tehdy však přepevný král, předeslav slova o tom, že nic tak beze vší námahy nezřejmuje pravdu jako krátké a prosté vyličení, ustálil se na tomto úsudku: „Papež tvrdí, že jsem byl u něho udán proto, že prý jsem v něja-

60 kém slavnostním shromáždění, konaném v Praze, veřejně prohlásil, že lid
křesťanský i laický, má-li být spasen, je nezbytně povinen přijímat oltární
svátost pod obojí způsobou. Co je platné jmenovitě zdůrazňovat, že z té
pověsti nebo podezření není nic známo, a jestliže je vůbec nějaké podezření,
65 že vyšlo od soků a lidí zlovolných. Nyní již víme, že takové věci byly vy-
myšleny od věrolomného Zdeňka ze Šternberka. Čeho všeho by se neodvážil
proti druhému ten člověk, který se neostýchal porušit přísahu, již se nám
zavázal, který neušetřil dobrého jména ani své manželky, ani svých dětí,
ani posléze svého vlastního? Dále, k čemu by to bylo, vyžadovat bližší
70 podrobnosti vzneseného obvinění, požadovat na udavači, aby pověděl
měsíc, den a místo spáchaného zločinu? Takové věci ponechme těm, kdo
za mravní zásadu pokládají tajný útěk od pravdy a převrácení správného
úsudku. Králi nestačí vyváznout prostým popřením, když má možnost
svou nevinu a udavačovo nactiutrhání prokázat důkazem opaku nad polední
85 slunce jasněji? Víme, že se konala v Praze schůze, víme, že se tam z podnětu
zločinného Zdeňka latinskou řečí disputovalo mezi kleriky o přijímání
oltární svátosti. Tam jsme však my, pamětlivi jsouce nařízení svatého
koncilu basilejského, které bylo o té věci vydáno, prohlásili jazykem čes-
kým, že jsme se v obřadu přijímání pod obojí narodili, v něm byli vcho-
vání, že jsme ten obřad – jdouce ve stopách otcových a dědových – vždycky
80 zachovávali a že jej budeme dodržovat, dokud budeme naživu. Jména těch,
kdož se té schůze účastnili, jsou natrvalo zapsána v archívech a od nich lze
zvědět pravdu nad slunce jasněji. Vždyť to, co se děje doma, sluší se přede-
vším zvidat od lidí domácích; o tom, co se děje v senátu, platí svědectví
senátorů a svědectví radních nebo kolegiátů zase o tom, co se probírá
85 v radnici nebo v koleji. Či si myslíte, že se na dvoře římského papeže rokuje
o sporech, které odvozují svůj původ z činů nebo slovních projevů, k nimž
došlo v kapitulách nebo ve shromážděních kleriků? Vždyť takové spory
jsou rozhodovány a rozsuzovány podle svědků a svědeckých výpovědí. Nač
bychom podezřívali římského papeže, že proti nám chce užívat klíček, když
90 pravda leží takoruka přede dveřmi a lepší se téměř na prsty?“ Někteří říkali,
že je třeba mít obavy před pomlouvačností udavačovou a před přístupností
svědků; že totiž v naší době zřídka probíhají soudy poctivě; že i na oné
pražské schůzi byly osoby nehodné, zčásti zlovolné, v některých případech
i záludné, a že byla celá věc zosnována jako léčka. Přezbožný král v pře-
svědčení, že se všechno děje zcela poctivě, řekl: „Cožpak nevidíte, že se
95 podle závažnosti při vyžadují závažnější svědectví? Má-li být i ten nej-
nicotnější člověk odsouzen k smrti, vynáší se rozsudek teprve tehdy, když
předcházelo svědectví sedmera mužů. Nemyslíte, že když jde o dobrou
pověst nebo o hrdlo krále, má se zachovávat nemalá vážnost mravů a sprá-
100 vedlnosti? Či si myslíte, že je římský papež co do ctnosti a vážnosti nižší
nežli Pilát, který se chvěl, aby neodsoudil nevinného, a rozmanitými cestami

hledal příležitost, mohl-li by bez pobouření nevinného člověka propustit?“
Byl tenkrát přítomen kterýsi znalec práva, který poukazoval na to, že
právo učinilo opatření proti přístupnosti svědků, takže dluh převyšující
105 úhrn pěti set zlatých je možno dokazovat svědectvím teprve pěti svědků,
a obšírně nadto dokládal, že pro potvrzování posledních pořízení osob zemřelých je stanoven počet sedmi a pěti svědků, a rovněž vykládal, že pro
odsouzení biskupů je stanoven velmi slavnostní způsob stran počtu a dů-
stojnosti svědků, takže lze důvodně doufat, že se papež v tak významné
110 při nijak nebude chtít unáhlit. Tenkrát prohlásil přeupřímny král: „Uřežme
darmomluvné jazyky a uzavřeme lstivá ústa. Není zapotřebí takovýchto
praktik nebo takovéhoho řečnění. Je třeba postupovat cestou královskou
a potlačením všelikého zastírání odhalit pravdu. Je třeba zakročít u římského
papeže, aby určil místo ke slyšení, kam by byla dána možnost se
115 dostavit oněm vážnějším osobám, které se zúčastnily toho shromáždění,
na němž – jak tvrdí udavači – jsme pronesli ten výrok, pro který jsme žalováni,
aby jejich výpovědi byla ozřejmena podstata sporu. Takovýmto
způsobem nejenom unikneme pomluvám udavačovým a vysmějeme se
lstivosti úkladníků, nýbrž tak vyjde na světlo i zločinné spiknutí odbojníků,
120 zákeřníků a všelikých zrádců, kteří odpadli od věrnosti k naší osobě anebo
se uchýlili do tábora nepřátel.“

A věru nikoli onou běžnou cestou těch, kdo se soudí, totiž pomocí
prokurátorů nebo advokátů a jejich lstivosti, spojené s úskoky a podvody,
nýbrž prostřednictvím nejmocnějších králů a nejvýznamnějších křesťan-
125 ských knížat dal provést zákrok u papeže, aby pro vyšetření pravdivosti
vytýkaného provinění, kterého se prý dopustil tak daleko od Říma a místa
určeného pro slyšení, stanovil papež místo vhodné k projednání záležitosti,
kam by se mohly osobně dostavit vážné osoby, které byly očitými svědky
celé věci a které by mohly celou záležitost objasnit do té míry zřetelně, že
130 by vůbec nezůstalo volné místo pro lest. Ale ta slova míří jakoby k mrtvému,
příběh se vykládá hluchému. Papež se k jeho prosbám, ač byly
předneseny s takovou upřímností a podepřeny všelikými důvody nebo
spravedlností, zachoval nejinak nežli osel u lyry: hlas sice slyšel, ale smysl
nevnímal. A co je nad to hroznější, ona možnost, která podle zvyklostí
135 kurie bývá poskytována i poslednímu klerikovi, který se pře o své obročí,
byla odepřena králi zbraněmi vládnoucím, potahovanému před právo ve
věci cti, dobré pověsti a stavu království. Vždyť i když zakázal papež, jak
jsme svrchu pověděli, proti právu a spravedlnosti, že nikdo nemá krále
poslouchat, přece nemohl tím krále odzbrojit a rovněž nemohl zabránit,
140 aby ti, jichž věrnost je pevnější a kteří mají k válčení zdravou zdatnost,
nenásledovali krále v bojích. S jejich pomocí král sám často s malou hrstkou
potřel převeliké zástupy svých odbojníků, rozbořil jejich nejpevnější hrady
a potřel jejich moc.

145 Nyní budu vypravovat, co zlákalo a svedlo papeže k tak veliké krutosti a co ho přimělo k tak nesmírné unáhlenosti.

5 *Pavel*: Pavel II., papež v l. 1464-1471; *dal vyhlásit*: 2. srpna 1465 – 11 *lhůta*: lhůta 180 dní – 13 *vydal zákaz*: 8. prosince 1465 – 43 *deklamátorů*: „řečníků“ (řemeslných) – 51 *Sokrates*: řecký filosof Sokrates byl r. 399 př. n. l. odsouzen „pro bezbožnost“ – 54 *Lysias*: řecký řečník na rozhraní 5. a 4. stol. př. n. l. – 65 *Zdeňka ze Šternberka*: předního katolického šlechtice království, hlavy panské strany útočící proti politice Jiřího z Poděbrad – 66 *porušit přísahu*: narážka na přísahu poslušnosti, kterou se Zdeněk ze Šternberka s ostatními katolickými pány zavázal po Jiřího královské volbě – 101 *Pilát*: Pilát Pontský, soudce Kristův – 131 *přiběh se vykládá hluchému*: v lat. textu citováno běžné úsloví – 133 *osel u tyry*: řecko-latinský příslovočný obrat

POLITICKÁ MEMORANDA

Správní systém, který si vytvořily za válek jednotlivé mocenské skupiny, byl po válce za bezkráloví vystřídán zvláštním typem oblastní samosprávy, tak řečených landfrýdů. Tyto náhradní organizace zařizovaly mnohé politické a správní záležitosti a s převahou laických živlů nabývala v jejich písemnostech převahy čeština. Čeština se záhy uplatňovala i v královské kanceláři: vyvolala to stálá potřeba jednat se stavy. Dokladem toho je srovnání kanceláře Václava IV. s kanceláři krále Zikmunda, za něhož (třebas za dlouhé války až na krátké výjimky stále meškal v cizině) nabývala kancelářská agenda ve styku s Čechy samými jazykově českého rázu. Tím více se čeština uplatňovala v kanceláři krále Jiřího, pokud ovšem nešlo o vztah k německým částem českého státu a o vztahy mezinárodní, kde vládnoucí řečí zůstávala vedle němčiny latina. Po té stránce je ukazatelem poměrů známý formulář zvaný Kancelář krále Jiřího; tento sborník pořídil k podpoře obranné propagandy Řehoře z Heimburka nepochybně zderazský probošt Pavel, člen Jiřího kanceláře. Vedle dokumentů již svým původem českých zde najdeme hojně překlady textů latinských, pořizované pro samého krále Jiřího.

Zčeštění úřední agendy i soukromé korespondence by vystoupilo patrněji, kdyby se bylo u nás zachovalo víc městských i panských archívů; avšak i archívni zbytky, především bohatý rožmberský archív v Třeboni, stačí k tomu, aby podaly příslušné doklady, a to jak rázu veřejného, tak soukromého. Čeština prokázala svou tvořivou schopnost stejně v oboru politickém i v epistolografii, jako v jiných odvětvích: plnila brzy všechny úkoly, které přebírala po latině. Zvláštní literární význam měla politická memoranda, a to zejména ta, která nabyla publicity a pronikla i do širších kruhů. Z literatury však nelze vyloučit ani písemnosti soukromé, neboť jsou příznačné pro dobovou charakteristiku, ať již jde o lidské povahy, nebo o formální kvality, o celkovou slovesnou kulturu, o charakter řeči nebo slohu.

VANĚK VALEČOVSKÝ Z KNĚŽMOSTA PROTI PANOVÁNÍ KNĚŽSKÉMU

Spisek královského podkomořího Vaňka Valečovského z Kněžmosta († 1472), poslaný někdy počátkem r. 1457 patrně královské radě, omezoval se na pole cír-